

A létérzékelés dinamikája

Kádár Tibor művészetéről

Egy régi, csaknem két és fél évtizeddel ezelőtti interjúban Banner Zoltán, az erdélyi magyar művészet megszállottja, értelmezője így felelt a „Mi az életfilozófiád?” riporter kérdésére. „A cselekvő transzszilvanizmus. De nem a régi fajta, a lírikus, a romantikus, a hősi... Hanem az a háromágú hazaszeretet, ami egy fele mutat, és amire Erdély három népe tanított századokon át. Olyan három nép, amelyik nem fogja egymást gyűlölni. Mert a népek, a közemberek, mióta világ a világ, nemcsak megtűrik, de szeretik egymást. Mert nincs okuk a gyűlöletre.”

Az alkotói humanizmus kinyilvánítása? Az is, de még inkább okos gyűjtőlencsége annak a lángnak, amelyet a zseniális Kós Károly gyűjtött meg, az egész életművet is ideértvén, a *Kiáltó* szóval (1921), és évtizedek szorgos munkájával megannyi szellemi ember táplált. Az írók, a tudósok, a képzőművészek, a színházi emberek egész hada. Kádár Tibor szülővárosa kiváltképp eme magatartás szimbóluma. Az őrző, vigyázó Bethlen-bástyával, a főtéri Szent Mihály templommal és nem utolsósorban Fadrusz János Mátyás király-szobrával.

A Sétatér pillékönnyű lépteit Dsida Jenő kottázta, Bánffy Miklós húzta a harangot (Kolozsvárt is, Budapesten is) ünnepkor és veszedelmekkor, Páskándi Géza a lehetetlennel harcolva abszurdoid felhőt küldött az igaztalanok fölé, Harag György lázas színpada az ígét hirdette. A testvériségét, a megmaradásét, a nemzeti (kisebbségi) sorsét. Úgy cselekedtek, miként tanítójuk, Kós Károly mondotta volt: a mi igazságunk a mi erőnk, építeni kell! Csak az a miénk, amit kikövetelünk magunknak.

Hogy ebből az alapállásból Kádár Tibor mennyit szívott magába, nem tudhatni. Azt viszont igen, hogy látását, gondolkodásmódját – ecsetjének ívét – nagyon is meghatározta a szülőföld. Nem a romantikája (egy kissé az is), nem a hősiességét (főleg a politika által) feledni igyekvő jelen megannyi furcsasága. Nem a tájszeretet és nem a lélek csinoságát hordozó tárgy-kultusz. Nagy Imre közlékeny zsögödi fénye sem, és Mohy Sándor mogorva kubista szigorúsága

sem. A kolozsvári grafikai iskola fényhálójának beszédes némasága (Cseh Gusztáv, Feszt László, Deák Ferenc) úgyszintén nem.

Hanem, aligha tévedek, mindez együttesen. Förloldódva mindabban, ami erdélyiség, ugyanakkor az expresszív létdokumentációra hajló ecset, irón, tus-toll önmagára ébredését követve. Van ebben az eufóriában a klasszikus festésre való visszatekintés is – lásd az emlékezet és a színvilág mélyrétegében tobzódó *Bálványosvár* című pannószerű triptichont (200×500, olaj-vászon) –, ugyanakkor a szerkezetet csaknem szétrobbantó feszültség is. Figurális meghatározottság és a tömör folthatások révén az absztrakció felé való nyitottság ugyancsak.

Szó se róla, egy múltat idéző szép tárgy, valamely ünnepi vonulás – csak úgy villognak a viseletek –, a falu álmvilága és népeinek: a drámát hordozó arcok feszültsége, a tájba gyökerezett ember-kereszt mindent túlélő méltósága magával ragadja. Az érzelmi kivetülések például egy behavazott templomon, egy búcsú sokadalmában megbúvó lázasan örülő arcon, vagy egy nemzedékek szépségeszményét hirdető-tudatosító főkötőn éppúgy ott vannak, mint a lombok igézte árnyék tájköltészetének személyes mértanán.

A festőművész, sokakhoz hasonlóan, először lelkével akarja érezni a múltat – mintha a szorító kötések és a történelem szabta kalodák szinte húsba vágó fenyítését nem is érezné –, hogy az álmodott egész igézetében cselekedjék. Évről évre, napról napra foszlik a világ – lent nehéz lesz a megélhetés, az anyanyelv őrzése, fent földrészekről függetlenül (háborút játszva) stukák köröznek –, s ő az ecset lelkiismeretére hagyatkozik. Mintha ebben az összegző, szépségleltározó őrzésben ott volna – ott is van! – a drámai helyzetekből kivezető, sokszor fájdalmas út is. Sosem az önfeladás vezet a tisztító helyzetek gyakorlásához, hanem az ellennel vívott csata. Önmagunk igazságainak kiküzdése, mert az ecset és a toll tisztességes ember kezében sosem hazudhat.

A szülőföldről való kiszakadás drámáját, Kádár Tibor is osztotta eme érzésben, az író Páskándi Géza – akit a börtönviselt évek kényszerítettek Erdély elhagyására – ugyancsak megérezte. Nem véletlen, hogy éleselméjűséggel éppen ő tapintott rá, az 1989-es leányfalui kiállítást bevezetvén, az őrzés – a szemünk által félig-meddig még ép „egész” képpé álmodásának – fontosságára.

„Kádár F. Tibor (az alkotó akkor még megkülönböztette magát a többi Kádár Tibortól – Sz. L.) festményei, rajzai: utolsó pillanat a kiüresedés, a szétszóratás előtt. Még büszke a kalotaszegi főkötő, még nincsenek az Etnosznak népviseletei, »mocskos rongyai«, még él a ballada itt-ott, és festőnk drámaian, expresszívén, mint a valóban történelmi színpadon, a zord szelek, idők világát hozza elibénk. Adyval szólva: *Feszület, két gyertya, komorság*. Siratóasszonyok állnak tán mindenütt: tetemrehívást várnak, hogy tudják, mit kell elsíratni végül is. Vagy éppen síró önmagunkat? Ilyen maga az Etnosz, a természete. Itt még felpirkadnak a közösség szertartásai, ünnepek... Húsvét... Búcsújárás... kenyérszegés, tánc s a templomok. A behavazott Farkas utcai.” S a kis esszé utolsó mondata: „Kádár F. Tibor azt teszi, amit kell: fenyegetőn tornyosít reményt.”

Balladai hangoltság? Az is. Az erdélyi lélek azért szántotta föl, az eke élességénél nagyobb pontossággal, a földet – Kallós Zoltán legjobb adatközlője, a klézsei Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa ezt ösztönszerűen tudta –, hogy kivilágojon a mítosz valósága. Avval, hogy a Földanya, mindnyájunk szülője, berendezte magának a kozmoszt, az embert a föld (búza, élet) részévé tette. Festőnk mitikus kirándulásában, megannyi Földet tartó Atlaszt álmodván magának, a félfigurális foltok zárt némaságát emelte talapzattá (*Föld-oltár I.*), kihasználván a fehér és a barna közti kontraszt robbanását is. Az oltár, mint tudjuk, szakrális közép-pont, az Istennel való kapcsolattartás legfőbb eszköze. S az organikus élményt csaknem konstruktív szerkezetben élővé, a jelzesszerű pontok ellenére is komor méltósággá avató festménye, a *Népvisélet* pedig avval üt el az ilyesfajta témák szokványos megidézésétől, hogy a különféle emlékezésrétegek színkombinációja egyúttal drámai létigazságot sejtet: múltban a jövőnk.

A festő életművében könnyű fölfedezni, hogy az ábrázolt – szó se róla, érzékenyen, sőt tetszetősen ábrázolt – látványvilág (amely a Páskándi által említett toposzokat tartalmazta) miként fordult át, jóllehet nemegyszer egymás mellett menetelve, balladai és társadalmi létigazságok tükrözőjévé. Ennek az átváltozásnak rajzilag egyszerűbb változatai is vannak – lásd a paraszti gazdálkodásból jól ismert jármot jelentésszerűen triptichonná avató *Kalodát*, illetve a bonyolultabb térszerkezetű, a bedeszakázás révén drámai kiáltássá növekvő *Kapu II.* című (vegyes technikájú?) festményt –, és olyanok is, amelyek a rajzi virtuozitás (folt, vonal, korpusz) sejtelmével összetettebb mondanivaló tükrözői (*Ballada I.*).

Avval, hogy Kádár a bibliai jelképtárat megnyitotta – életművében a ballada és mítosz legtöbbször együtt hat –, el tudta érni, hogy történés és mese épp a drámai mondanivaló minél érvényesebb megjelenítése érdekében szövetkezzenek. A szenvedés legmagasabb fokát, Krisztus kereszthalálát jelképező korpusz így válik a romániai történelem – egyetemesebben a zsarnokot magáról levető igazság – szimbólumává, amelyet a diptichon figuráinak drámai hangoltságú ellentéte csak még jobban erősít (*Temesvár*, 1990).

Ám a *Megfeszített teste* – dráma a drámában – akkor alakul át, megtartván biblikus eredőit, társadalmi-történelmi figurává, amikor a golgotai történés túl lép a bibliai példázaton, és valahol korunk égető valóságában landol. Egyszer a képszerkezetet a diagonálisan elrepülő – elrepülni vágyó? – alak uralja, a mozgással még életessé téve a figurák közti feszültséget (*Közép-Európa I.*), másszor a keresztformát fölvevő – azzá lényegülő – korpusz kerül a fókuszba, méghozzá úgy, hogy a haloványabb, organikus sövénykerítésre hasonlító háttérrel (a táj itt is mindenképp szenvedő hatást kelt) szintén keresztformát alkot (*Közép-Európa III.*). A bravúros tusrajz izgékony vonalhálója (*Közép-Európa*), amelyben a háromszögletű „sátor” szintén valaminő figurát rejt, ugyan nem magyarázat a főnti nagy hatású lapok képileg kitűnően megoldott drámájára – csupán tematikai a hasonlóság –, de az illúzió túllepő kalauz talán közelebb visz az életünket meghatározó földrész (földrész mint társadalmi valóság) bonyolultságának az értelmezéséhez, rejtélyének megvilágításához.

A grafikai kifejtést, áldozván a költői szónak – ami Nagy László esetében mindig erkölcsöt jelent – a művész műveltségélménye is segíti. Az erdélyi grafikusok – éhesebbek lévén a költészetre, a versre, mint másabb körülmények között élő társaik? – sokszor fordultak a képzeletüket meglódító irodalmi példázatokhoz (a régen halott Baász Imrétől – *Kalevala* – a fiatal Részegh Botondig – Kányádi Sándor versei – hosszú a társművészet által önmaguk képét is fölfedező alkotók sora). Kádár Tibor vonalköltészete, a kalligráfiát szintén hangsúlyos elemmé téve, úgy öleli magához a *Csodák csodáját* s a *Medvezsoltárt* s velük együtt a költő Nagy Lászlót, hogy érezni a grafikai lapokból sütő erőt, a mítosz emberségnövelő hatását. Az együttgondolkodás és a klasszikus előtti főhajtás itt nyilvánvaló.

A festőművész akkor is izgalmas, amikor szakrális köröket érint (*Mennybe-menetel*), de még inkább akkor válik elementáris élménnyé eme átváltozása, amikor a *Biblia* kapuit nyitogatja. Ilyenkor visszatér a figurális élményhez, s a történet maivá tételével a mítoszt a valósággal összeköti. A *Szentírásból* ismert *Máté evangéliumának* versezetei – ezért erős bölcséletünk talpköve – ezerféle okos titkot, a példázatnál erősebb példázatot tartalmaznak. Mikor a festőművész-grafikus nagy hatású lapja címéül – elhárítható-e a zuhanásnak kitett alak fájdalma? – a *Máté 2006*-ot választotta, nagyon is földhözragadt eseményt akart megörökíteni: a hatalom általi megalázottságunkat. Az *Utolsó vacsora* pedig hatalmas tabló; a bibliai elárultatással szemben – nem biztos, hogy mindannyian júdások vagyunk/leszünk – ott a kiéhezettek végtelen serege. A kép két részre van osztva: a klasszikus bibliai történet megidézése felett – kazettákra bontva a hosszú asztalokhoz kényszerült-kényszerített embertömeget – ott az ismeretlen, a Földet elnépesítő áradat szakrálisnak tűnő, bűnbánati menekvése.

Balladai homály? A látomáson túli, némelykor égető valóság.

